
Mădălina Diaconu

GRAMATIKA EVROPSKE BITNE ZGODOVINE.

Perspektiva »prebivalca z roba«

O osebi in delu

29

Constantin Noica (1909–1987) je za romunske intelektualce emblematičen lik. Že za življenja je postal kultna figura. Če ne upoštevamo nekaj italijanskih in španskih prevodov, je na Zahodu manj znan. Njegovo ime se navadno omenja skupaj z doživljenjskimi prijatelji: Micejem Eliadejem, Emilom Cioranom in Eugènom Ionescom. Po študiju filozofije, matematike in klasične filologije v Bukarešti, Parizu (1938) in Berlinu (kjer je bil leta 1940/41 zaposlen kot referent za filozofijo na romunskem inštitutu), po tem, ko se je srečal s Sprangerjem in Heideggrom (1943), so Noico po vrnitvi – pod novimi političnimi pogoji – najprej za deset let pregnali na deželo, mu prepovedali zaposlitev in objave. Kot telovadni učitelj v neki romunski vasi je zasnoval prvi del svoje kasnejše ontologije. Po nadaljnjih šestih letih zapora, aretiran je bil zaradi dopisovanjem z Emilom Cioranom, je bil od leta 1964 raziskovalec na inštitutu za logiko romunske akademije znanosti. Po upokojitvi leta 1975 je živel v Bukarešti in Păltini, zdraviliškem kraju v bližini mesta Sibiu (nem. Hermannstadt), ki je kmalu postal romarski cilj številnih intelektualcev, predvsem duhoslovcev, pa tudi naravoslovcev in inženirjev, ki so se zanimali za filozofijo. Njegovi najožji učenci so zato od takrat znani ko »paltinska šola«, k njej prištevamo raziskovalce, ki so po letu 1989 zasedli tudi javne funkcije: univerzitetni profesorji, direktorji založb, člani gremijev, direktorji zasebnih zavodov etc. Noicovo obsežno delo sestoji predvsem iz ontologije

---

in filozofije kulture, na kateri so vplivali Descartes, Kant, Hegel in Heidegger, ne da bi ji zato manjkalo originalnosti. Noica je prevajal Platona, grške komentarje k Aristotelu in Avguštinu, Descartesa, Kanta in Hegla.¹

Življenskosvetno in teoretiško izhodišče

De dignitate Europae je pravzaprav njegov spoprijem s takratnim dejanskim ali zgolj domnevanim skepticizmom nekaterih zahodnjakov, ki so napovedovali in objokovali konec Evrope (oz. evropske kulture). Tako se knjiga tudi začne: »Pismo zahodnemu intelektualcu«, v katerem poskuša razumeti bojda njegovo vprašanje »Se nas da še rešiti?«. Podoba Zahoda iz perspektive, kakor pravi Noica, »robnege prebivalca« se sprva ne bere pretirano drugače kot utečene kulturne kritike moderne:

Že dve generaciji se Vašo mladino, iz katere bi morda lahko izšli geniji, žene na ulico in hysterizira. Protiplati naše kulture niste znali pravilno osvetlili slavno.

Da bi prav razumeli njegov napad, moramo pripomniti, da je Noica sam sanjal o tem, da bi, kot je rekel, lahko treniral moštvo mladih ljudi, ki naj bi tvorili intelektualno elito dežele – da bi bil »kulturni trener« – to je bil njegov sen, nalo-ga države pa, da mu ta poklic omogoči. V *De dignitate Europae* vidi rešitev, ki bi omogočila, da se dezorientirani mladini nudi vrednote in jih iztrga iz letargije, tj. z učenjem evropske kulturne zgodovine: mladi ljudje naj bi izvedeli, da »je približno pred tisoč petsto leti nastala kultura, ki je s svojimi vrednotami zasegla preostalo človeštvo, res je, izkoriščala jih je, pa tudi vzgojila; da je danes skoraj vse, kar se danes dogaja na zemeljski obli in se bo jutri morda celo dogajalo v vesolju,

1 Zgodnja dela: *Mathesis sau bucuriile simple*, Fundația pentru Literatură și Artă »Regele Carol II«, Bukarešta 1934; *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant*, »Bucovina«, Bukarešta 1936; *Viața și filosofia lui René Descartes*, Alcalay & Co., Bukarešta 1937; *De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului*, Vremea, Bukarešta 1937; *Două introduceri și o trecere spre idealism*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, Bukarešta 1943; *Jurnal filosofic*, Publicom, Bukarešta 1944; *Pagini despre sufletul românesc*, »Luceafărul«, Bukarešta 1944. Glavna dela je napisal po izpustitvi iz zapora: *Un eseu despre înțelesul grec al dragostei de oameni și lucruri*, Ed. pentru Literatură Universală, Bukarešta 1969; 27 de trepte ale realului, Ed. Științifică, Bukarešta 1969; *Rostirea filosofică românească*, Științifică, Bukarest: 1970; *Creație și frumos în rostirea românească*, Ed. Eminescu, Bukarešta 1973; *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, Ed. Eminescu, Bukarešta 1975; *Sentimentul românesc al ființei*, Ed. Eminescu, Bukarešta 1978; *Șase maladii ale spiritului contemporan*, Ed. Univers, Bukarešta 1978; *Povestiri despre om după o carte a lui Hegel (Fenomenologia spiritului)*, Ed. Cartea Românească, Bukarešta 1980; *Devenirea întru ființă, Bd. 1: Încercare asupra filosofiei tradiționale, zv. 2: Tratat de ontologie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, Bukarešta 1984; *Trei introduceri la devenirea întru ființă*, Ed. Univers, Bukarešta 1984; *Scrisori despre logica lui Hermes*, Ed. Cartea Românească, Bukarešta 1986; *De dignitate Europae*, Kriterion, Bukarešta 1988.

označeno kot evropejsko.«² Evropejci niso bile le pirati, konkvistadorji in gusarji, ampak tudi »gusarji duha« – in to je razlog za ponos.

Pojem kulturnega ustvarjalca Noica nadalje izvede iz občega dojetja razmerja med pravilom in izjemo. Po njegovo poznamo pet kategorij izjem: nekatere razorožijo pravilo, druge spet potrjujejo zakon, nekatere razširjajo pravila, spet druge jih razglašajo; in končno poznamo izjeme, ki se ustoličijo tako, da same postanejo pravilo. Zadnji primer so »geniji« – kot izjeme, ki odpravijo obstoječe zakone in stopijo na njihovo mesto. Svetovne kulture poznajo vse te forme razmerja med pravilom in izjemo, vseeno pa vsaka od njih spodbuja določen tip od imenovanih petih. Evropo odlikuje prednost genijev kot ljudi, ki ustvarjajo kulturo, in s tem odrinja zakone in njihove religiozne zastopnike – bogove. Noica tako indirektno podčrta racionalizem kot temeljno evropsko vrednoto.

Struktura evropske kulture kot sintetična enotnost in njen začetek

V primerjavi z drugimi kulturami je evropska kultura »polnoveljavna« iz nekega drugega razloga, ki pa je spet spekulativno argumentiran: ponuja primer *sintetične enotnosti*. Vsaka konfiguracija, vsak kulturni tip udejanja določeno razmerje med enim in mnogoterim, sledeč naslednjim petim zvrstem:

1. eno in njegova ponovitev,
2. eno in njegove premene,
3. eno *v* mnogoterem,
4. eno *in* mnogotero,
5. mnogotero-eno.³

Terminologija razločno spominja na Platonovega *Parmenida*, četudi ta *genius loci* evropskega mišljenja tu ni omenjen. Vsekakor nadaljnji primeri prej sugerirajo določen religiozni kriterij kot ontologično-ločno shemo kakor podlago za zgornjo klasifikacijo: eno bo v »primitivnih« kulturah totemskega tipa zgolj ponavljano; v monoteističnih kulturah se spreminja; eno v mnogem se pojavlja v panteističnih kulturah, na primer v Indiji, kjer boštva nimajo razločnih potez in kjer se cilja na odpravo individuacije kot abnormalitete; eno in mnogotero je specifično za politeistične kulture grškega tipa; in končno utemeljuje mnogotero-eno strukturo »naše kulture«, tj, evropske kulture, ki se je konvencionalno začela leta 325 s koncilom v Niceji.

2 Noica, *De dignitate Europææ*, Kriterion, Bukarešta 1988, str. 6.

3 Ibid., str. 6

Grki so ves čas hlepeli po enotnosti; šele »evropska kultura« označi divertizacijo teh enotnosti pozitivno oz. doseže t. i. razdelitev oz. razdeljevanje. S tem je tesno povezan *pojem vrednote*; tudi vrednote se razdeljujejo, ne da bi se pri tem uničile. Vrednota ni dobrina ali blago, ki ga konzumiramo in s tem izgine. Narobe, vrednote, ki nas »insumirajo«; kot idealna bistva ostajajo nepoužite. Kultura se od narave razlikuje s tem, da v vrednoto povzdigne to, kar je v naravnem stanju lahko le kaka dobrina. Drugače rečeno, kultura je pravzaprav sistem vrednot. Še posebej evropska kultura je sistem *samostojnih vrednot*, mnogo bolj diverzen od grškega sveta.

O začetkih evropske kulture se je pisalo izdatno, a kontroverzno. Noica postavi za njen pričetek, kot smo rekli, koncil v Niceji, kot trenutek preloma z naravo, z dotlejšnjim umom in kulturo samo. Pri tem je neizpodbitna vloga krščanske teologije; Noica poudari, polemično zoper vso preostalo zahodno kulturno zgodovino (omenja Burkhardta, Spenglerja in Nietzscheja, kakor je znano iz romunskega historiografije)⁴ *evropsko* vlogo Bizanca. Ni vrzeli, ki bi delila padec rimskega imperija od geneze srednjeveške evropske kulture, Arabcem se nimamo zahvaliti le za prenos kulturnih vrednot antike; ko so bili ustanovljeni prvi samostani na Zahodu, je Evropa lahko zrla na stoletno civilizacijski in idejnozgodovinski razvoj, ki se je zgodil »na robu Evrope v največjem kaosu in arabskem svetu nomadov«.⁵ Teološke diskusije v Bizancu, ki so trajale skorajda petsto let, vidi Noica kot boje »anonimnih množic ljudi ... zaradi njihovih idej«;⁶ kasnejše dispute na Sorboni naj bi zdaleč prekašali po strasti in masovnosti. Ob koncu tega procesa se je uveljavila misel sintetične enosti: paradoks Kristusove dvojne narave Noica prevede ontološko kot utelešenje zakona v vsakokratnem primeru, troedinost pa – prirejeno njegovi ontologiji – vidi kot sintezo med zakonom (splošnim) in individualno dejanskostjo in določili.

Sicer je moral ob času pisanja in izida te knjige, kot subjekt tega stavka, fungirati nedolžno »živo bitje«. Tudi krščanska teologija je bila preformulirana v »evropsko mitologijo«. Dopušča, da vse nastane iz ene same »legende«, »iz legende o otroku, rojenem v jaslicah«.⁷ Iz nje so se potem razvili samostojni vrednostni sistemi, sprva pod primatom religije (srednji vek), nato umetnosti in znanosti (renesansa), filozofija, zgodovina in politika, vse do današnjih tehničnih vrednot.

4 Tako je Nicolae Iorga definiral vlogo romunskih knezov po padcu Bizanca kot »Bizanc pred Bizancem«, gre za ohranjanje in čuvanje določene kulturno-religiozne identitete v vzhodni Evropi. (*Byzance après Byzance*, 1934; <http://www.unibuc.ro/CLASSICA/byzance/index.htm>).

5 Ibid., str. 53.

6 Ibid., str. 53.

7 Ibid., str. 56.

Filozofija kulture in jezikovna morfologija

Ta historični proces sistematično utemeljuje nova morfologija kultur. Klasična morfologija kulture in njeni naslednik (Leo Frobenius: *Paideuma*, Spenglerjev *Propad zahoda*, Toynbeejev *Študij zgodovine*, v Romuniji pa Lucian Blaga s svojo *kulturno trilogijo*)⁸ so osnovali kulture kot vsakič specifične prostorske forme. Noica temu ugovarja: 1. Prostorsko fundirana kulturna morfologija učvrsti kulturo v togo podobo ali prostorski simbol (kot je jama ali valovita linija), ki kasneje učinkuje normodajalno in zato redukcionistično. 2. Kulture si predstavljajo kot sklenjene konfiguracije in zato ne morejo upravičevati celotne Evrope:

Utopije so si idealno zgodovino predstavljale na *otokih*, kulturna filozofija vidi realno dano

zgodovino kot *arhipelag*; Pri tem pa ne pušča prostora za *kontinent*.⁹ Zato po njegovo potrebujemo novo morfologijo, da bi utemeljili filozofijo kulture v ednini, ne pa ireduktibilne kulture.

Nova filozofija kulture spominja na izvorni, gramatikalni pomen morfologije, ki jemlje za svoj predmet »besedne vrste«, in jo zato označuje za jezikovno morfologijo ali pa »gramatiko kulture«.¹⁰ Ta konkretno pove, da vsaka evropska kulturna epoha stoji pod dominantnim znamenjem določene besedne vrste: v srednjem veku je prevladoval samostalnik, v renesansi pridevnik, v času reformacije, protireformacije in francoske klasike prislov, nato zaimek in končno v sedanjosti števniki in vezniki. V vsaki od teh dob časa se izraža – misel, ki je precej hegeljanska – logos ali kulturo ustvarjajoči duh v celoti, vsakič na čisto določen način, ki oblikuje vsakokratne kulturne forme. Ta diverznost razlikuje Evropo od drugih kultur, na primer od staroegipčanske ali kitajske, ki so v teku zgodovine zmogle udejanjiti le eno samo besedno vrsto (hierarhični samostalnik oz. etični prislov).

1. *Srednji vek in samostalnik*. Noica pusti navrženo vprašanje, ali vsaka kultura pričinja s samostalnikom odprto in se omeji na prikaz evropskega srednjega veka, v katerem različni fenomeni nakazujejo prevlado imena oz. kviditet in idealnih bistev: spor o univerzalijah, temeljita substantivizacija (tj. personifikacija) etičnih kvalitativ in duševnih aktov v *Le roman de la rose* (Courtoisie, Envie, Con-

⁸ *Trilogia culturii* Luciana Blaga (izšla prvič leta 1943; sicer v: *Opere*, zv. 9, Minerva, Bukarešta 1985) je do tega dne najpomembnejša kulturno-filozofska interpretacija v Romuniji. Blaga je po eni strani sledil Frobeniusu in Spenglerju, po drugi pa Jungu, da bi vsebinsko in stilistično zasnoval urejeni sistem kulturotvornih kategorij, ki so nezavedne in kolektivne.

⁹ Noica, 1988, str. 67.

¹⁰ Noica, 1988, str. 68.

trainte, Peur, Bel Accueil, Male Bouche, Dous Regars, Biau Semblant); Dantejeve alegorije, alkimija s svojimi plemenitimi svetovi substanc in dejanskosti (od žvepla in živega srebra pa do subtantiviranj Nigredo, Albedo, Rubedo), itd.

2. *Renesansa – pridevnik*. V primerjavi s srednjeveškimi vitezi se italijanska mesta v času renesanse zdijo kot zbrana pisana množica ljudi. Heterogeniteta postane njena razpoznavna beseda, zato se nova zavest najbolj pozunanja s slikarstvom, tipično umetnostjo pridevnika. Tako je človekovo bistvo okrašeno z epiteti kot: *uomo magnifico, piacevole, unico, singolare, universale* itd. Na nastop nove dobe opozarjajo predvsem premestitve pomena zadnje besede: univerzalno ne pripada več samostalnikom, ampak postane pridevnik, kakor npr. v omenjenem izrazu. Noica pri tem sledi Burkhardtovi klasični interpretaciji renesanse, zato tudi poudarja karneval in zmagovite pohode kot specifično renesančni fenomen. Razlaga epohe na osnovi pridevnika gre tako daleč, da prikaže posamezne like kot utelešenje stopnjevanja pridevnika z bolj ali manj prepričljivimi argumenti: Leon Battista Alberti zastopa komparativ, Pico della Mirandola s svojimi izjemnimi talenti in na drugi ravni tudi fanatični Savonarola superlativ, medtem ko se Leonardo da Vinci zaradi svoje skromnosti, kljub univerzalnosti, zaradi zanimanja za naravnost, »mirno vrača nazaj k osnovni stopnji pridevnika«. ¹¹ Njegovo delo je lahko ostalo fragmentarno, saj brezštevilni pridevniki ne grade nikakršnega sistema.

34

3. *Prislov – reformacija, barok, klasicizem*. V tej dobi vladajo *la maniere*, način razlaganja poznanih vrednot (kot npr. starega veka) in obnašanje. Prislov določa in precizira, postavlja pravila in kodificira način učinkovanja in ravnanja ljudi: ta je lahko ekscesiven (barok), strog (protireformacija), trd (kalvinizem), poln plemenite mere, ali pa svoboden, subtilen in prijeten. – Vsi oblikujejo čas vladavine etičnega. In če je Eugenio d'Ors motril barok kot konstanto človeškega duha, je imel prav toliko, kolikor barok zadeva prislovniško konstanto ravnanja in obnašanja. Ker prislov zgolj spremlja, pa obenem ta epoha ne more (tega izvorno tudi ni hotela) prinesti kaj novega, ne reforme, ne protireformacije, verjetno klasicizem še najmanj: isto je zgolj narejeno oz. interpretirano *drugače*. V ospredje stopa metoda, ta »kako« ravnanja ali spoznavanja (Descartes, Kant).

4. *Zaimek*. Ves časovni prostor med Mointagnem in »nami«, tj. sedanjostjo, je za Noico v znamenju zaimka. Sicer se delno prekriva z prislovno kulturno epoho in v svojem koncu ostaja precej prazen in nedoločen, vseeno pa njegove značilnosti niso nič manj jasne in razločne. Tako je Mointagne noviteta »jaza«, individualnega sebstva; njegovi *Eseji* ne tvorijo le izvora romana kot specifične moderne literarne zvrsti, temveč upravičujejo tudi portret v slikarstvu in kasneje fotogra-

¹¹ Ibid., str. 69.

fijo. Sprva se s tem v evropsko kulturo seli tudi avtor; nihče se ne bi zanimal za »manije in idiosinkrazije preprostega 'jaza'« – tako meni Noica, ki je bil znan po tem, da je odklanjal vse »zgolj biografsko« v mišljenju in v umetnosti –, če tadva ne bi *in nuce* vsebovala plemenitost individuuma.¹² Že renesansa je razcepila enotnost bistva v pluralnost utelešenj. Proces se nadaljuje: avtor ni sam, piše, kot pravi Mointagne, za svojega »brata«, bralca, ki ima isto pravico, da svoje življenje javno sporoča in tako postane avtor. Noben individualni jaz se ne sme izključiti iz reprezentančnosti.

V orientalnih figurah jaz poide v anonimni množici, v Grčiji se sicer začenja uveljavljati, vendar se izrodi v neumerjenost kakega Alkibiada, vse zaničujočega Aristofana ali sofistov. Demokracija v evropski moderni je postala mogoča kot doba zaimka, in sicer tako, da je »jaz« postal »mi«. Ocena mišljenja tega fenomena niha med kritiko »plehkosti« individualnih zgodb in soglašanjem z dvigom individualitete v osebnost, ki doseže svoj vrhunec pri Goetheju in se pozneje anarhično razgrajuje. Pojava te kulturne epohe sta tako v individualnem umu utemeljena etična tendenca pri Kantu in bolni jaz pri Nietzscheju.

Hegeljanstvo izrazi, da se zdravi um individualnega jaza organizira v objektivnega duha (t. i. skupnostno). Individualni jaz postane nosilec nekega mi. Sicer je kmalu za tem formulirana sociologija po Noici zgrešila globlji, tj. za misleca še vedno filozofski smisel zgodovinskega procesa. Sociološka statistika razjasni, da je v mi štete jaze sumirala, kot je kasneje, v moderni matematiki, nauk o množicah nastal iz totalizacije točk.

5. *Števnik in veznik*. S tem se začenja nova doba, v kateri živimo danes. Gre za čas veznikov oz. povezav, vsekakor zunanjih zvez kot »in«, »ali«, »če« itd. Ti ne pomenijo nikakršne solidarnosti, ampak so zgolj »konektivi«, kakor v logiki. Zato ti »koordinirani« posamezniki tvorijo anonimno množico, ne mnogo drugače od jate rib:

[...] da si torej pravijo ti, ne da bi se poznali, nosijo blue jeans in se spuščajo v nudi zem, saj nimajo identitete, postajajo hipiji, ker nimajo prebivališč, da komunicirajo z glasbeno nagovornostjo prej kot z besedo in se končno vključijo v sekto, saj vendarle potrebujejo neko skupnost [...] ¹³

Petinsedemdesetletni mislec z mlajšimi generacijami ni ravno blag, v takih fenomenih vidi mnogotere »nihilizme«. Prav tako ostro kritiko spodbudi tudi vladavina števil, ki so oropane vsakršne duhovnega pomena (kot so ga imele na primer v pitagorejski mistiki), postavljene na razpolago zgolj tehničnim name-

¹² Ibid., str. 84.

¹³ Ibid., str. 71.

ram. Število naredi vse šteto enako, v tem smislu igra moderna matematika, ob vseh njenih zaslugah, uničujočo vlogo, kajti forme in dejanskosti enakomerno homogenizira in dela nedejanske. Števila in koordinirani vezniki uvajajo formalizem kot temeljno potezo sodobne kulture.

Na poti k dobi predloga, nesmrtna Evropa

Tej kritični podobi sedanjosti Noica zoperstavlja kreativiteto, ki ustvarjakulturo : vse »jaze« lahko adiramo in njihovo nastajanje statistično kontroliramo, le »plodnih jazov« ne:

Profesorja matematike lahko prištejemo profesorju matematike, Riemanna Poincaréju pa ne.¹⁴

Noicove kulturne kritike ne smemo zamenjati z apokaliptičnimi toni Spenglerja ali kulturnih relativistov. Temeljni toni ostajajo optimistični, kritika naj bi omogočila novi pričetek. Zoper tedanji vzklík prijatelja Eugèna Ionesca »Le roi se meurt!« predlaga Noica vprašanje po »vstopu v življenje«¹⁵ in sanjari o godnem trenutku (*kairós*) udejanjenja nove kulturne geneze. Sicer vedno znova pripominja, da bo naslednja kultura morda v znamenju predloga; misli pa ne moremo odvezati od tega, da v središču Noicove ontologije, ki kot slednica Heideggrovi poudarja izrazni potencial jezika, stoji predlog *intru*, ki nima natančne ustreznice v drugih romanskih jezikih.

Poleg konkretnega določila prihodnosti je Noicova temeljna želja, da utrdi model Evrope. Vse druge, nam znane kulture so bile le delne kulture, tako Noica, tako prostorsko kot tudi po svoji podobi. Šele evropska kultura se je zmoгла razširiti po celi zemeljski obli, in sicer zaradi svoje strukturne celovitosti. *Evrocentrizem* je zato po njegovo *upravičen*:

Če bi evropska kultura zatonila, bi verjetno za njo ostalo še nekaj: model, ki ga je ponudila historičnemu svetu. Ponovno bi se vzpostavila kot samozavest tiste druge, docela veljavne kulture – če bi ta še obstajala.

[...] Ne sme potemtakem iti za »evropocentrizem«, če razglašamo, da bi evropski model lahko veljal tudi za druge kulture. O evropocentrizmu so govorili v času, ko je Evropa ignorirala vrednote drugih kultur in civilizacij, četudi je z njimi na historični ravni stopila v kontakt. V dvajsetem stoletju je izraz izgubil svoj razvrednotujoči smisel [!], odkar evropska kultura ne le asimilira, kar je vredno v drugih kulturah

¹⁴ Ibid., str. 120.

¹⁵ Ibid., str. 138.

(predvsem izkustvo v umetnosti in govoricu, včasih tudi v mišljenju), ampak je, po drugi strani, pri njih razširjala lastne moralne, ideološke, ekonomske in civilizacijske vrednote in naravno [!] evropeizirala celotno zemeljsko oblo.¹⁶

Dodatek: odgovor mladini

Glede na relativno omejen krog seznanjenih z Noicovim delom zunaj Romunije in zaradi dejstva, da knjiga *Model cultural european* še ni bila prevedena v tuje jezike, četudi je, kot smo že omenili, v Romuniji najprej izšla v nemškem prevodu, naša izvajanja nočejo biti nič drugega kot prikaz njegovega mišljenja in ne zavzemajo nikakršnega stališča. Na koncu pa ne moremo zaobiti vprašanja, ali Noicova dojemanja evropske identitete v novem kontekstu politično zrasle Evrope dejansko lahko kaj spodbudijo.

Njegov kulturni model nas prav gotovo zapelje kot miselna in duhovita duhovna igra z evropsko kulturno zgodovino, njegova stringenca pa nas manj prepriča. V zahtevi, da mora zajete kulturne fenomene ujeti v en sistem, sta obenem moč in šibkost njegovega mišljenja: po eni strani njegova knjiga ponuja celotno sliko evropske kulture, kar ustreza njegovim deklariranim namenom izobrazbe in povzdigovanja (mladino naj bi ozdravil od mlačnjaštva). Po drugi strani pa nastane vtis krepkega poenostavljanja evropske različnosti in subjektivnega izbora primerov. Tudi viri za inspiracijo njegove nove kulturne morfologije so pravzaprav enaki, kot jih je tudi Lucian Blaga v tridesetih letih prejšnjega stoletja vzel za izhodišče svoje kulture filozofije, in so izgubili svojo aktualnost že zdavnaj. Zanj je pri filozofiranju, kot tudi za Blago, bistvena kreativiteta, in v tem oziru je svojo kreativnost zadovoljivo dokazal.

Poleg tega lahko v omenjeni knjigi najdemo motive, ki jih je »paltinska šola« nadaljevala po preobratu leta 1989, kot na primer kritiko moderne in kritiko kulturnega relativizma, ki ga motri v sovisju s postmoderno. Vlogo pravoslavja pri izgradnji Evrope – aspekt, ki ga je racionalist Noica ocenil umirjeno – so filozofski in kulturni krogi v sedanji Romuniji bolj poudarili. Navsezadnje so Noico tuji eksegeti v zadnji letih kritizirali zaradi domnevno protislovne politične držbe, natančneje zaradi razklanosti med nacionalizmom in evrocentrizmom,¹⁷ kar so romunski specialisti za Noico ovrgli. Diskusija o političnem ozadju njegovega mišljenja je nedavno potekala zgolj izključno v Romuniji, to je med drugim eden od dokazov za to, da njegovo mišljenje še vedno veljavno oblikuje filozofsko sceno.

Prevedel Aleš Košar

¹⁶ Ibid., str. 22 isl.

¹⁷ Alexandra Laignel-Lavastine, *Filozofie și naționalism. Paradoxul Noica*, Bukarest: Humanitas, 1998.